

Panel: Eğitimde İnsan Hakları “Türkiye dahil dünyadaki tüm eğitim sistemlerinde ayrımcılık var.”

Can Candan, Özgür Doğan, Işık Tüzün, Prof. Dr. Fatma Gök

Mithat Alam Film Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi Barış Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi ile birlikte Mayıs ayında Eğitimde İnsan Hakları başlıklı bir film haftası düzenledi. Bu haftada gösterilen filmlerin ardından da Eğitimde İnsan Hakları başlıklı bir panel düzenledik. Moderatörlüğünü Aylin Vartanyan'ın yaptığı panele Can Candan, Özgür Doğan, Işık Tüzün ve Prof. Dr. Fatma Gök katıldı.

Aylin Vartanyan: Üçüncü kez Mithat Alam Film Merkezi ile birlikte bir hafta organize ediyoruz. Bu kez konumuz eğitimde insan haklarıydı. Hafta boyunca filmleri izledik, şimdi bunlar üzerinden konuşalım istiyoruz. Sizlere önce panelistlerimizi tanıştırmak istiyorum. Prof. Dr. Fatma Gök; Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünden. Can Candan; Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat bölümlerinde belgesel dersleri veriyor. Ayrıca, Serdar Değirmencioğlu'yla beraber *Üç Saat* filmi yönetti. Özgür Doğan, *İki Dil Bir Bavul*'un iki yönetmeninden biri. Işık Tüzün'le de yeni tanıştık. Işık, Eğitim Reformu Girişimi'nde, *Eğitimde Haklar Projesi*'nde çalışıyor. Mevzuattaki insan hakları ihlalleri üzerine müthiş bir çalışmanın ürünü olan bir kitapları var. Paneli sorular üzerinden götürelim istiyoruz. İlk genel bir soru: Eğitim sisteminde insan hakları ihlali dediğimizde tam olarak ne anlıyoruz? Burada iki türlü şiddetten bahsetmek istiyorum. Bir tanesi direkt şiddet, fiziksel şiddet. Diğeri de dolaylı veya yapısal şiddet. Panelistlere bu soruyla söz vermek istiyorum.

Işık Tüzün: Mevzuatı incelediğimizde insan hakları ve çocuk hakları deyince baktığımız yer, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası insan hakları sözleşmeleriydi. Türkiye bu sözleşmeleri imzalayarak ve iç hukukuna yansıtmayı taahhüt ederek dört ana grupta yükümlülükler üstleniyor. Bunların gerçekleşmemesi aslında doğrudan bir ihlal olarak düşünülebilir. İlk grup, eğitim hakkını sağlamak üzere sunması gereken hizmetler. Eğitim hak-

ki derken, sadece erişimi değil, aynı zamanda okul ortamındaki hakları da kastediyoruz. Devlet, eğitim hakkının engellenmesini ya da zorlaştırılmasını önlemekle yükümlü. Öncelikle eğitim hakkını kendisinin engellememesi, başka bir grup tarafından engellendiği noktada da müdahale etmesi gerekiyor. Ayrıca, dezavantajlı grupların eğitime erişimini sağlamak için de birtakım ek tedbirler alması gerekiyor.

Tarih Vakfı yaptığı bir çalışma ile ders kitaplarındaki insan hakları ihlallerini araştırdı. Ders kitaplarında ırk ayrımcılığının, cinsiyet ayrımcılığının ve şiddetin ne kadar yaygın olduğunu çok somut verilerle ortaya koyan bir çalışma oldu. Devletin bir başka yükümlülüğü de insan hakları kültürünü yaygınlaştırmak. Ama bu çalışmayla görüyoruz ki tam tersi de olabiliyor. Bu da aslında bir ihlal örneği. Tematik olarak, özellikle çocuktan birinci derecede sorumluların – anne-baba, veli, vasi, vb.- bir hak ihlali olduğunda başvurabileceği yasal yollara bakmaya çalıştık. Bu, tabii, önce haklarını bilmekten geçiyor. Dolayısıyla, eğitim ortamında haklar neler olabilir diye baktık. Bundan özellikle bahsetmek istiyorum. Eğitim hakları ihlallerini dört ana başlıkta topladık. Bu konuda yapılmış birçok uluslararası çalışma var ama biz şu dördünü ihlal olarak tanımladık: Birincisi, çocuğun eğitime erişim hakkının engellenmesi. İkincisi, okullardaki fiziksel koşulların ve uygulamaların, çocuğun güvenli ve sağlıklı gelişimini engellemesi, ki bu uygulamalara şiddet de dahil. Üçüncüsü, çocuğun kendisinin veya ailesinin herhangi bir özelliği ve/veya konumu dolayısıyla ayrımcılığa uğraması. Dördüncü ve hakkında en az konuşulan ihlal ise çocuğun ve ailesinin eğitimle ilgili kararlara ve bu kararların uygulanmasına katılımının olmaması. Çocuk, eğitimi üzerinde fikir ve söz sahibi değilse bunu birçok farklı ihlal türü izleyebiliyor. Tabii, uluslararası sözleşmelerde ihlal sayılan daha pek çok durum ulusal mevzuata göre ihlal olmayabiliyor. Örneğin, çocuğa, katılım hakkı kapsamında, “törenlere katılmamakta özgürsün,” deme şansımız yok. Bu uluslararası hukuka göre bir ihlal ama ulusal hukuka göre değil. Bir de öyle bir zorluğu var.

Fatma Gök: Okullarda sistematik olarak insan hakları ihlali nasıl yapıyor, diye düşündüğüm zaman şunu görüyorum: Eğitim fakültesi analizi yapılırken; yani, öğrencileri nasıl yetiştireceğimiz konusunda makro düzeyde, ulusal seviyede politikalar tasarlanırken yerel bilgi, yerel özellikler ve yerel aktörler için içine katılmıyor. Türkiye de dahil olmak üzere tüm dünyadaki eğitim sistemlerinde çok çeşitli ayrımcılıklar yapıyor. Biz, eğitim politikası üzerine düşünenler; nitelikli, parasız, ve hiçbir ayrımcılığın yapılmadığı bir eğitim sistemi yaratılmasını, bunun için kaynak ayrılmasını savunuyoruz. Makro düzeyde, kimin ne kadar kaynağa

ihtiyacı olduğunun çok duyarlılıkla hazırlanıp sunulması lazım. Türkiye’de eğitime erişim konusunda kaynak ayrılmıyor. Müfredat hazırlanırken yerel dinamikler hesaba katılmayarak ve daha pek çok şekilde, bilinçli ya da yapısal, ayrımcılık yapıyor. Bunları düzeltmek için özel duyarlılıklar geliştirmek gerekir. Mikro düzeyde dediğimizde de okul ve sınıf içi ortamı kastediyoruz. Okullarda insan hakları ihlali potansiyeli yüksek, hiyerarşik bir yapı var. Öğretmenlerin öğrencilere uyguladığının dışında öğrencilerin de birbirlerine uyguladıkları ayrımcılık, şiddet, gurur kırma, incitme, duygusal şiddet, psikolojik olarak aşağılama var. Bütün bu ihlaller okullarda maalesef çok yoğun olarak yaşanıyor. Fakat bir kısmı, mesela öğretmenlerin uyguladığı duygusal şiddet doğal görülüyor. Halbuki, Türkiye’nin de altına imza attığı bütün uluslararası belgelerde disiplin uygulanırken çocuğun onurunu kıracak davranışlarda bulunulmaması gerektiği yazıyor. Millî Eğitim dökümanlarında konuya ilişkin şartlar en ideal haliyle tanımlanmış ama uygulamada hemen hepsi ihlal ediliyor.

2003 yılında, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi* çerçevesinde, Tarih Vakfı tarafından basılan bir çizgi kitap yapmıştık: *İnsan Haklarına Saygılı Bir Eğitim Ortamına Doğru*. Bu kitapta okullara eleştirel bir ayna tutmaya çalıştık. Belirlenen okullardan biri de İstanbul, Şişli’de bir devlet lisesi idi. Çizerimiz okulun fiziki yapısını ve öğretmenleri gözlemleyip fotoğraflar çekti. Öğretmenlerle odak grup çalışmaları yaptık. On-on beş kadar öğretmeni çeşitli defalar toplayarak onlara okulu anlattırdık. “Sabahtan akşama kadar neler oluyor okulda?” sorusuyla karşılaşınca birden şaşırıyorlardı. Çünkü üzerinde hiç düşünülmeden yapıyor öğretmenlik. Ders anlatma, kontrol, öğrencilerin üzerinde hakimiyet kurma... Her şey derinlemesine düşünülmeden, otomatik olarak yapıyor. Mesela, görüşmeler sırasında eli sopalı bir beden eğitimi öğretmeni tiplmesi çıktı karşımıza. Bilmiyorum, belki sizin okuduğunuz liselerde, okullarda da bu tip karakterlerle karşılaşmışsınızdır. O deneyim bana çok şey öğretti gerçekten. Bir sürü eğitim dersleri veriyorum, eğitim sosyolojisi okutuyorum ama gerçekten okulu düşünen ve okulda ne olduğunu görmek, insanın tüylerini diken diken edebiliyor. Öğrencilere hala dayak atılıyor, mesela. Dayak öğrencinin onurunu zedeler ve kabul edilemez bir şeydir. Çiğdem Kağıtçıbaşıyla tartışmıştık bu konuyu. Hiç unutmuyorum, şöyle demişti; “Batıda öğrenciler dayak yiyince çok etkileniyor. Orada anlamı başka. Ama Türkiye’de zaten kültürel olarak dayak vardır. Okulda dayak yemek Türk öğrencileri öyle çok fazla incitmez, kırmaz.” Halbuki durum hiç de öyle değil.

Aylin Vartanyan: Kendimi çok şanslı hissediyorum. İki yanımda da eğitim konusunda belgesel yapmış iki Türk yönetmen var. Eğitimle ilgilenen başka da yönetmen yok galiba.

Özgür Doğan: Benim bildiğim yok.

Can Candan: Şimdi yok demeyeyim. Biraz daha düşüneyim, sonra cevap vereyim.

Aylin Vartanyan: Belki vardır ama haberimiz yoktur. Zaten belgesel öyle bir şey, değil mi?

Can Candan: Genel olarak erişimle ilgili bir sorunumuz var. Sadece belgesel için geçerli değil bu. Çalışmalar, az da olsa, yapılıyor ama birçoğu hedefine ulaşmıyor, dolayısıyla bir dönüşüm yaratamıyor. Çalışmalar hedefine neden ulaşmıyor, bu konuda ne yapmamız gerekiyor? Bunu da konuşmamız gerektiğini düşünüyorum. Mesela, şimdi ortada iki tane belgesel var. İkisi de 2008 yılında bitirildi ama ikisi de şu anda İzleyiciye ulaşmakta zorluk çekiyor. Demin erişim hakkından bahsediyorduk. Bu durumu da hak ihlali olarak mı algılamak lazım, bilmiyorum, ama en azından bir sorun olarak ortaya koymak gerekiyor diye düşünüyorum. Örneğin, belgesel yapıyorsunuz ama bunu yayınlayacak, gösterecek yer bulamıyorsunuz. Sanıyorum, o tür engeller de var önümüzde. "Biz bu filmleri niye yaptık?" sorusunu da cevaplamak gerekiyor belki. Eğitim meselesi, eğitimdeki sorunlar bir süredir hepimizin gündeminde. Bu paneli düşündüğüm zaman aklıma gelen şeylerden bir tanesi de bu oldu: Biz neden bu filmleri yaptık? Neden eğitim konusuna el attık? Özellikle eğitim bağlamında bunu konuşmalıyız. Belki bir sonraki soru da şu olabilir: Biz bu belgesellerden, hem yapanlar hem de İzleyiciler olarak neler öğreniyoruz? Özgür'le de konuştuk, aynı şeyi düşünüyoruz; biz bu filmleri anlamak için yaptık. Bir durum tespiti için yaptık. Ben başlamış oldum ama belki bu soruya birlikte cevap verebiliriz, Özgür. Senin filmin ilköğretimle ilgili olduğu için belki senin başlaman daha anlamlı olur.

Özgür Doğan: Benim çıkış noktam kendi kişisel deneyimim oldu. Önce, bilmeyenler için, filmde bahsedeyim. Bir Türk öğretmen bir Kürt köyüne gider. Öğretmen Kürtçe bilmiyor, çocuklar Türkçe bilmiyorlar. Onların bir yılını takip ettik. Dokuz ay boyunca onları çektik. Ben de ilkokula başladığımda Türkçe bilmiyordum. Zorla, dayakla öğrendim Türkçeyi. Film, bir tarafla, çocukluğumun hikayesi. Bir tarafla da gelen öğretmenlerin hikayesi. Acaba onlar bu süreç boyunca ne yaşadılar? Hayatlarında hiç görmedikleri, hiçbir fikre sahip olmadıkları bir dağ köyünde, ki bizim oralarda daha kötüdür fiziksel şartlar, altı ay boyunca yolları kapanan bir köyde ne yapıyordu bu insanlar? Bunu anlamak ve bugün artık Cumhurbaşkanı'nın da dile getirdiği Kürt sorununun temelinde bundan kaynaklandığını, kimsenin birbirini anlamadığı, kimsenin birbirini dinleme-

diği bir yerden çıktığını göstermek için böyle bir film çektik.

Oralarda çok daha ciddi bir insan hakları ihlali var; anadilde eğitim hakkınız yok. Yani, aslında, varlığınızın topyekun reddi söz konusu. Siz yedi yaşına kadar bir dil öğrenmişsiniz, bununla hayatı anlamaya başlamışsınız, bir şeyler yaşamışsınız. Günlük yaşamınızı bununla yürütüyorsunuz. Ama bir noktada birisi ya da devlet geliyor, diyor ki, "Hayır efendim, bu yaptıklarınızın hepsi yanlış. Zaten Kürt de yok, Kürtçe de yok. Bunların hepsini unut. Senin öğrenmen gereken dil Türkçe." O noktada bütün hayatı kesintiye uğratıp sıfırdan yeni bir şey kuruyorsunuz. Bu çocuklar ancak beş yılın sonunda Türkçe öğreniyorlar. Dolayısıyla, batıdaki bir çocuğun altı ayda öğreneceği şeyi siz beş yılda öğreniyorsunuz. Bununla ortaokula başlıyorsunuz. Geri kalmışlık hep devam ediyor. Lisede de, üniversitede de böyle gidiyor. Hep böyle devam ediyor. Dolayısıyla, yaşamınızda çok ciddi bir kırılma noktası oluyor. Bir diğer nokta da müfredat konusu. Müfredatta sizin kimliğinize, yaşayışınıza dair hiçbir şey yok, tamamen yok sayılıyorsunuz. Dün de konuştuk; kitaplar hayatlarında öyle köy görmemiş insanlar tarafından, İstanbul ve Ankara için yazılmış. Demirci köyünde, ki otuz haneli bir köy, adres soruyor; cadde, sokak, apartman tarifi istiyor. Yok öyle bir şey. Köyde aradığım kişinin ismini söylersin, sana evini gösterirler. Köydeki çocuk için bu adresin hiçbir karşılığı yok. Çocuk daha ilçeyi bile görmemişken, ona diyorsun ki, "Bir uzay tasavvuru yap ve bunun resmini çiz." Çocuğun çizdiği şey camiyle iki ev. Dolayısıyla onun hayatına dair hiçbir şey yok o kitaplarda. Tamamen ezbere dayalı ve merkezi olarak belirlenmiş bir müfredat. Aslında bu, cumhuriyetin modernleşme projesinin tek tip insan yaratma amacına yönelik bir sistem. Bir şekilde biat eden, Osmanlı geleneğinin devamı olan bir şey. Genel olarak söyleyebileceklerim bunlar.

Aylin Vartanyan: Müfredat ideolojisi, kesinlikle.

Özgür Doğan: Tabii. Dolayısıyla artık orada öğretmenin de kabahati yok. Pek çok temel sorun var. Maalesef, ben bu temel sorunları düşünmekten henüz öğretmenin öğrenciye bağırıp kızmasını dert etme noktasına gelemiyorum.

Aylin Vartanyan: Sanırım biraz evvel Fatma'nın söylediği de oydu. Öğretmenler müfredat ideolojisinin altında ezilip sadece o müfredatı aktarmaya çalışıyor. Ne yaptıklarının çok da bilincinde değiller. Ama, bazı durumlarda da, öğretmek neredeyse ikincil kalıyor sanki.

Fatma Gök: Çözüm çok da zor değil aslında. Öğretmen okullarında, eğitim fakültelerinde ikinci bir dil olarak hepimiz İn-

gilizce öğretiyoruz, öğreniyoruz ve bayağı ilişkiye geçiyoruz. Amerikalılarla, İngilizlerle. Neden Kürtçeyi de öğrenmiyoruz? Neden öğretilmiyor?

Özgür Doğan: Ondan da önce, madem asimile edeceksiniz, bari bunu düzgün yapın. Seksen yıldır aynı şeyi uyguluyorsunuz. Bu öğretmen dört yıl üniversiteye gitmiş ama böyle bir okula tayin edilebileceğine dair zerre fikri yok. Gelince şok oluyor. Bari bu öğretmenlere gittikleri yerdeki Kürtleri nasıl asimile edeceklerini öğretin, bunun yöntemlerini gösterin. Kesin vardır bir yöntemi. Ama öğretmen hiçbir şey bilmiyor. Okuduğu, bildiği hiçbir şeyi bu çocuklara uygulayamıyor. Dolayısıyla her şey deneme yanılma yöntemiyle ilerliyor.

Fatma Gök: O da Milli Eğitim'in genel laubaliliği, laçkalığı ve beceriksizliği.

Can Candan: Bu beceriksizlik lafından topu alıp ben de biraz bir şeyler söyleyeyim. Biz *Üç Saat* diye bir belgesel yaptık. Hatta *Üç Saat: Bir ÖSS Belgeseli* idi tam adı. Hem ÖSS hem de belgesel geçsin istedik filmin tam adında. ÖSS'yi anlatmaya gerek yok; hepimizin bildiği, çoğumuzun da geçtiği bir sırat köprüsü. Pek çoğumuzun bu deneyimle ilgili bir travması var. Aslında, Serdar'la ben de kişisel deneyimlerimizden yola çıkarak yaptık bu filmi. İkimiz de ÖSS sürecinden geçmiş insanlardık. Hem öğrenci hem de birçok insanın üstünden atlamaya çalıştığı bu duvarın öbür tarafındaki öğretim üyeleri olarak ÖSS mağduruyduk ve mağduruyoruz. Birkaç açıdan mağduriyet söz konusu. Ortada bir yarış var. Her yıl yaklaşık bir buçuk milyon öğrenci bu yarışa giriyor. Bunların da sadece yüzde on biri ile on üçü arası dört yıllık bir bölümde okuma fırsatını elde ediyor. Diğer taraftan, biz öğretim elemanları karşımızda üniversitede öğrenme deneyimi yaşamaya hazır bireyler görmeyi beklerken ÖSS süreci nedeniyle yorgun düşmüş, bezgin öğrencilerle karşılaşyoruz. Birçoğu çoktan seçmeli, çok kısa sürede çok büyük bir performans göstermeleri gereken sistemden geldikleri için ne o zamana kadar öğrenmeleri gerekenleri öğrenmişler ne de tam olarak ne yapmak istediklerini biliyorlar. Dolayısıyla, eğitim sisteminin o zamana kadar veremediği bir sürü şeyi siz üniversitede vermeye çalışıp bir de üstüne onları düzeltmeye çalışıyorsunuz. Bayağı bir zaman kaybı söz konusu.

Şimdi, üniversite içindesiniz ama derslerinize ya da bölümünüze gelecek öğrenciyi seçme konusunda -bir yere kadar özel yetenek sınavlarını hariç tutarak söylüyorum bunu- hiçbir söz hakkınız yok. Kimse gelip de, mesela Fatma Hoca'ya, "Sizce sizin fakültenize hangi öğrenciler gelmeli? Hangileri hazır? Hangilerinin eği-

timleri orada olmaya uygun?" diye sormuyor. Tamamen merkezi bir sistem. Birtakım öğrencileri önümüze atıyor, atıyor, atıyor... Biz de bunları kabul ediyoruz, etmek zorundayız. Serdar'la birlikte "Bizim bu duruma bir şekilde müdahale etmemiz lazım," dedik ve müdahale aracı olarak da belgeseli seçtik. Nasıl bir müdahale olacaktı? İşte bu noktada beceriksizlik meselesine geri döneceğim. Her yıl bir buçuk milyona yakın insana büyük bir saygısızlık yapıyor. Ve büyük bir beceriksizlik söz konusu. Daha iyisini beceremediğimiz için onları böyle bir sisteme sokuyoruz ve gerçekten canlarına okuyoruz. Bunu kendi deneyiminizden de hatırlarsınız diye düşünüyorum.

Eksiklikler sadece makro düzeyde konuşuluyor aslında. Bir buçuk milyon insan giriyor, yüzde on üçü kazanıyor, şu oluyor, bu oluyor... Ama bu bir buçuk milyonu oluşturan bireyler, kişisel olarak neler yaşıyorlar? Aynen Özgürlerin filminde olduğu gibi; bir öğretmen bunu nasıl yaşıyor? Bireysel deneyimin daha görünür ve paylaşılabilecek hale gelebilmesi için bir grup lise son sınıf öğrencisini sınav öncesi ve sonrası kapsayan bir yıl boyunca takip ederek, hayatlarına konuk olarak, mümkün olduğu kadar müdahale etmeden onların bireysel deneyimlerini ekrana yansıtılmak istedik. Film yılbaşında başlıyor. Haziranda sınava giriyorlar, film bittiğinde ertesi yılbaşı gelmiş oluyor. Bir yıl boyunca neler yaşadıklarına tanık oluyoruz. Biraz önce bahsettiğimiz hak ihlallerini filmde birebir izlemek, gözlemlemek de mümkün. Bu deneyimlere görsel ve işitsel olarak tanıklık etmenin insanlara sadece entelektüel anlamda değil, aynı zamanda kalben de hitap ettiğini düşündüğümüz için; bu izlenenler, bilinmeyenler ya da bilinip de nedense hatırlanmayanlar tekrar tekrar görülür, paylaşılır, bilinir olsun diye yaptık bu belgeseli.

Aylin Vartanyan: Sınav odaklı bir eğitim sistemimiz var ve artık ortaokuldan başlıyor bu sistem. Çok da beceriksiz olmadığını düşünüyorum. Eleştirel düşünmeyi öldüren bir sistem ve biraz da bilinçli olarak yapıldığını düşünüyorum. Geçen gün bir tanıdığımız için ortaokul kitabı bakmak üzere bir kitapçıya gittim. Artık içinde çoktan seçmeli test olmayan kitap kalmamış neredeyse. Konu anlatan kitap yok. Her şey çoktan seçmeli. Dolayısıyla, eğitim sistemimizle çocuklara "Hayat beş tane seçimden ibarettir. Bunlardan bir tanesini seçersin ve kazanırsın. Gerisini düşünme," mesajını veriyoruz. Böylece sisteme sorgulamadan itaat edecek askerler yetiştiriyoruz.

Fatma Gök: Tabii. Nitelikli eğitim alma hakkını ihlal ediyoruz bir şekilde. Benim oğlum ilkokula giderken de -o zaman beş yıllıkta ilköğretim- kompozisyon yazımı yoktu, resim, sanat, müzik dersi yoktu. Bütün dersler çoktan seçmeliye dönüşmüş. Birden

“Bu çocuğun hali ne olacak?” endişesine kapıldım. Güya “iyi” bir okula gidiyordu; kimse kitap okuyup okumadığını bile takip etmiyordu. Yani müthiş bir eğitim hakkı ihlali var burada. Sonra, bu test fetişizmi de kendi başına bizim eğitim sistemine özgü, dünyada sayılı sistemlerden bir tanesi. Bir de özel dershaneler ve bütün ailelerin yaptıkları fedakarlıkları da katarsak, umut satıyorlar esasında. Üniversiteye girme umudunu pazarlayan, hiçbir sistemde olmaması gereken sektörler ortaya çıkmış. Aslında oldukça fazla kaynak israfı var. Ben bazen birinci sınıf öğrencilerine, “Kimin gireceğini belirlemek için kura çeksek ne olur? Bu kadar zahmete ne gerek var?” diyorum. Onlarsa “Ama hocam, biz çok çalıştık!” diyorlar. Tabii girenlerin gözünden durum farklı; hak ettiklerini düşünüyorlar. Halbuki, o kadar büyük bir ayrımcılık var ki! Dershaneye giden, özel ders alan kazanmış. Okullar, biliyorsunuz, ortaöğretim seviyesinde çeşitleniyor. Üniversiteye girenlerin hangi okullardan geldiğine baktığımızda; öğrencilerin çoğunun devam ettiği düz liselerden “iyi” addedilen üniversiteleri kazananların oranının çok düşük olduğunu görüyorsunuz. Bu tür panellerde hep olumsuzluklardan bahsediliyor ama maalesef durum gerçekten hiç iç açıcı değil.

Can Candan: Böyle bir sistemden böyle öğrenciler çıkıyor; daha iyi bir sistem olsa kim bilir neler çıkacak. Demin bahsettiğiniz gibi bir ayrıştırmanın olması da çok üzücü. Düz lise var, meslek lisesi var, süper lise var, Anadolu var, Anadolu Teknik var, o var, bu var... Bir kere, o kararı verecek olan bir öğrencinin veya velinin, bütün bunların ne olduğunu anlaması bile başlı başına bir zorluk. Ama onun dışında şu da var; düz liseden yüzde beş geliyor, diyelim. Meslek lisesinden dört yıllık bölümlere kaç kişi giriyor sizce? Bizim filmde tespit ettiğimiz şeylerden bir tanesi, bu sayının çok düşük olduğu. Herhalde yüzde bir falan bile değil. Yanlışsam lütfen düzeltin. Araştırmaya dayalı bir şey değil bu söylediğim, daha çok gözleme dayalı. Mesela, bizim filmdeki Derya çok tatlı bir öğrenci. Potansiyeli oldukça fazla. Edebiyatla çok ilgileniyor. İstediklerini, düşüncelerini, duygularını çok iyi ifade edebiliyor. Fakat babası çok önceden ona demiş ki, “Ben seni meslek lisesine göndereceğim. Başka türlü eğitimi destekleyemeyiz. En azından bir zanaatın olsun. Bitirince iş bulasın.” Bir kere, babanın bu kararı tek başına vermesi çok önemli bir mesele. Bunun ötesinde, meslek lisesine girdikten sonra çıkamaması durumu da var. Üniversitede seçebileceği dallar çok kısıtlı. Bölüm değiştiremiyor. Derya “Edebiyat okumak istiyorum,” diyor ama matematiksel olarak Derya’nın bir edebiyat bölümüne girebilmesi imkansız. Yani, burada acayip bir hak ihlali var. Hiçbir şekilde istediği eğitime erişememesi söz konusu.

Aylin Vartanyan: Üniversiteye girdikten sonra da bu devam edi-

yor. Tarih bölümünde okuyan bir öğrencimi düşünüyorum şu anda. Türk edebiyatı bölümüne geçmek istiyor. Tarih bölümünde ortalaması o kadar düşük ki, geçiş yapamıyor. Tekrar üniversite sınavına girmesi de söz konusu değil çünkü yabancı öğrenci kontenjanından gelmiş. Şimdi yabancılığını kaybetmiş, vs. Yani sorunlar bitmiyor. Sistem kısıtlıyor.

Can Candan: Evet, sistem çok ön kesici ve kısıtlayıcı. Meslek lisesini falan konuşuyoruz ama, biraz önce Özgür'ün de dediği gibi, o köy ilkokuluna giden bir öğrencinin buralara gelebilmesi de imkansız bir şey.

Özgür Doğan: 1974'te açılmış okul. Şimdiye kadar sadece bir kişi liseye gitmiş. O da geçen yıl.

Işık Tüzün: Eğitim Reformu Girişimi, politik olarak çalışan ve dolayısıyla Millî Eğitim Bakanlığı'yla çalışmak zorunda olan bir kuruluş. SBS ile ilgili niyet üzerine bir şey söylemek istiyorum: Aslında Seviye Belirleme Sınavları'na geçiş çok iyi bir niyetle yapıldı. SBS'nin dershaneye bağımlılığı azaltacağına inanılıyordu. Ama, tabii, daha sonra çok büyük hayal kırıklıkları yaşadılar. Yeni müfredatın öğrenci merkezli olduğu ve sınav bağımlılığını azaltacağı iddiası var. Buna uygun da bir sınav sistemi geliştirdikleri söyleniyor. Yani, aslında bütün bu aksaklıklar, kötü niyetten değil, sistemi oluşturan kişilerin daha iyisini bilmemesinden kaynaklanıyor. O insanlara da çok yatırım yapılmadığı için sorunlar yaşanıyor. En azından Seviye Belirleme Sınavları'yla ilgili öyle bir sorun olduğunu biliyorum.

Fatma Gök: Ama bu niyetten bağımsız bir şeydir.

Işık Tüzün: Tabii. Kesinlikle.

Fatma Gök: Böylesine önemli bir sistemi kurmak üzere ortaya çıkmış insanların hataları bu kadar naif geçirilemez. Dört-beş sene önce Diyarbakır'a gitmiştim. Bağlar semtinde bir okul var. Okulun adı zaten insanın tüylerini diken diken ediyor; OHAL valisinin adını vermişler, Ünal Erkan İlköğretim Okulu. Öğretmen bir arkadaşımın girip okulu bir görmek istedik. Müdürün odasının girişinde bir pano var, üstünde Ünal Erkan'ın bölgede neler yaptığı yazıyor. Odasına girdiğimizde kara kara düşünüyordu müdür. Bizi görünce hemen ayağa kalktı. Önünde iki aylık telefon faturası var, 35 milyon lira tutarında. Yüksek bir tutar değil aslında. Beş bin öğrenci okuyor okulda. Zaten telefonu da daha çok öğrenciler için kullanıyorlar. Öğrenci hastalanıyor, evini aramak zorunda kalıyorlar. Çok zorunlu şeyler yani. Ama okulda faturayı ödeyecek para yok. "Ben öğrencilerden nasıl para isteyeceğim?" diye düşünüyor müdür. "Kimse veremez," diyor. İlkokul-

da iki defa seviye belirleme sınavı yapılıyor; üçüncü ve dördüncü sınıfta. Sınav için sınav defterini, sorusunu satmak zorundalar. Herkesten bir lira almak zorundalar. O zamanki parayla konuşuyorum. Ama o çocukların hiçbiri bu parayı veremiyor. Toplamını hatırlamıyorum ama, "Ben bu parayı nasıl bulacağım?" diye kara kara düşünüyordu müdür.

Bir sınıfa girdik. Seksen altı kişiydi galiba. Küçücük küçücük çocuklar, hepsinin gözleri parlıyor. Öğretmen konuşamıyor çünkü sesi kısılmış. Büyük çelişkiler içinde, dünyadan haberi yok zavallının. İşte böyle bir sistemden bahsediyoruz. Ne yapacağımızı belirlemeden önce bütün sorunların tam bir dökümünü yapmak lazım aslında. Tüm sorun ve sorumluların deşifre edilmesi çok önemli. Bu anlamda Can Bey'i her gördüğümde teşekkür, takdir ediyorum. Özgür Bey'in filmini de çok beğendim. Böyle çalışmaların sayılarının artmasını diliyorum. O kadar önemli ki bizim için. Konuşmanın hiçbir şekilde anlatamayacağı şeyleri bu filmler anlatıyor. Onun için çok takdir ve teşekkür ediyorum.

Aylin Vartanyan: Dediğiniz gibi, değişim olması için önce problemlerin farkında olmamız lazım. Şimdiye kadar ne üniversite sınavı ne de ikinci dil bilme sorunu sorgulandı. Daha doğrusu farkına varılmadı.

Fatma Gök: Talim Terbiye Kurulunda çok iyi niyetli insanlar var aslında. Fakat sistem o kadar yerleşik ve muhafazakar ki... Zaten dünyadaki eğitim sistemleri de genellikle muhafazakardır. Değiştirilmeleri zordur. Çünkü çok farklı gruplar ve her grubun kendi özellikleri vardır. Problem çıkmasın, işler yürüsün diye kimse bir şeyi değiştirmeye kalkışmaz kolay kolay. Çok güzel örnekler de var dünyanın pek çok yerinde. Türkiye'de bile. Gerçekten güzel örnekler bulabiliriz Türkiye eğitim sisteminde. Ama sistem, genel olarak, problem çıkmasın, okullar yürüsün, öğretmenler maaşlarını alsınlar anlayışı üzerine kurulduğu için, değişim ve dönüşüm yaratmak çok zordur. Onun için özel olarak çalışmak, müdahale araçları geliştirmek gerekir. Yapılan olumlu işlerin hiçbir başarı garantisi yok tabii. Kim bizi dinler? Ne yaparlar? *Üç Saat* filmini kimler izledi şimdiye kadar? Neredeyse bir sene olacak ilk gösterimi yapıldığından beri. Bir sene önemli bir zaman. Ama yine de konuşabilmemiz, tartışabilmemiz çok önemli. Başka da çaremiz yok.

Aylin Vartanyan: Yine haklar, farkındalık, vs. üzerine konuşulan bir panelde katılımcılardan biri "Sanata çok yükleniyorsunuz, çok şey bekliyorsunuz. Değişimin aracı hep sanat mı olacak?" demişti. Size soralım şimdi. Siz de öyle hissediyor musunuz? Ya da sanat gerçekten dönüşüm sağlayabilir mi?

Özgür Doğan: Çok biçimsel bir dönüşümden bahsedemeyiz ama Can Hoca'nın da söylediği gibi, bütün derdimiz aslında, çoğu kişinin görmediği, bilmediği ya da yok saydığı o hikayeyi insanlara anlatabilmek, empati duygusunu geliştirebilmek. İnsanlara bu duygunun geçmesini sağlayabilmek. Bundan sonrası aslında tek tek bireylere kalmış bir durum. Yoksa hiçbir filmin, hiçbir sanat ürününün tek başına toplumsal bir dönüşüm yaratabileceğini düşünmüyorum. Ama en azından zorlayabiliriz diye düşünüyorum. Kimse gidip köy öğretmeninin ya da o köydeki Kürt çocuklarının ne yaptığına, nasıl yaşadığına bakmıyor. Ama biz yaptığımız filmle insanların bunu görmesini, anlamasını, "Ya neler yaşamıyormuş! Böyle bir şey olabilir mi?" diye düşünmesini sağlamaya çalıştık. Yapabileceğimiz tek şey de bu.

Can Candan: Tam soruna cevap vermeyecek ama *Üç Saat*'teki birçok sahnede şunu görüyoruz: İnsanlara "Sizce bu adil bir sınav sistemi mi? İnsanların hayatlarının yönünün böyle üç saatte belirlenmesi doğru mu?" diye sorduğumuzda, Darüşşafaka Lisesi gibi gayet saygın bir lisenin müdürü, "Bence çok saçma bir sınav," diyor. Fakat vardığı nokta da şu, "Ama," diyor, "sonuçta böyle bir sınav var. Biz öğrenciye 'bu saçma sapan bir sınav, girmeyin,' diyemeyiz ki. Onun için bunu kabul ediyoruz." Bir veli diyor ki, "Bence saçma sapan bir sınav. İnsanları seçici bir sınav değil." Bir öğrencinin annesi, "Çocuğumun hayatını çalışıyorum, çocukluğumu çalışıyorum," diyor. Korkunç şeyler söyleniyor. "Bütün veliler ve toplum olarak çocukların içlerindeki enerjiyi çalışıyoruz, çocukluklarını çalışıyoruz," diyorlar. Bir bayan öğretmen öğrencilerine "Artık kitap okumayın, sınava hazırlanmanız lazım," diyormuş. Böyle abes şeyler var. Ama sonunda hep "Yapabileceğim hiçbir şey yok," diyorlar. Yani, bireyler böyle sistemler karşısında kendilerini çok güçsüz hissediyorlar. Dolayısıyla, belki yapılması gereken şeylerden biri de bireylerin bir şekilde güçlendirilmesi. Hem anne babaların hem de öğrencilerin güçlendirilmesi gerekiyor. Bunun da yolu haklarını öğrenmelerinden geçiyor. Öğretmen saçma sapan bir şey yaptığında öğrenci "Ama..." ile başlayan cümle kurabildiği, itiraz edebildiği zaman bir şeyler değişebilecek diye düşünüyorum.

İşık Tüzün: Kendi deneyimimi düşünüyorum şimdi. Biz sınava hazırlanırken, dershaneye bile başlamışken sistem ÖSS-ÖYS'den ÖSS'ye döndü. Ben yıllarca son derece tembel bir öğrenciyken bir anda öğrenci başarı puanının ağırlığı arttı. Anne-babalar da dahil hiç kimse "Neden sistem değişti? Ne oluyor? Ne yapabiliriz?" demedi. Hiç tepki göstermeden yeni sisteme uyum sağlamaya çalıştık. Sürekli bir yapboz hali var ve biz de bir şekilde uyuyoruz ona.

Fatma Gök: İşte meselenin bir püf noktası da burada. Bu kadar adaletsiz bir şeye nasıl razı olabiliyoruz? Razı olmaya alıştırılıyor bütun sistemde. Ama bu insanların hayatlarını o kadar etkileyen bir şey ki... Beni bir eğitimci olarak en çok ilgilendiren şeylerden bir tanesi de, bu teste dayalı sisteme razı olma mekanizmasının nasıl kurulduğu. Hegemonya böyle bir şey. Halbuki bir şeyler yapsak on sene içinde üniversiteye girme oranını bugünkünün üç misline çıkarabiliriz. Ben bazen öğrencileri gaza getirmek için "Kaynakları ben elime alayım. Bakın nasıl yapıyorum!" filan diyorum. Gerçekten, on sene içinde öğretim üyesi de yetiştirilebilir. Kimse askeri harcamalarla eğitim hakkının doğrudan ilişkili olduğunu görmüyor. O dağa taş atılan milyonlarca bombanın parası nereden geliyor? Bütün bu kaynaklar nereye gidiyor? Onun için de çocuklar, hani "high state testing" denir İngilizcede, hayatlarını doğrudan etkileyecek bir sisteme, bir cendereye sokuluyor. Bu kabul edilebilir bir durum değil ama yine bu eğitim sisteminin etkisiyle razı olunuyor.

Aylin Vartanyan: Zaten "eğitim" kelimesi de etimolojik olarak eğmek, şekillendirmek üzerine. Almancası "bildung". Yapıcılık üzerine kurulu. İnşaat üzerine kurulu. "Education"ın etimolojik kökünü bilmiyorum. Siz biliyor musunuz?

İzleyici: "Educate" de gene çekiştirmeyi içeriyor olabilir.

Aylin Vartanyan: Öyle mi?

İzleyici: Evet.

Aylin Vartanyan: "Educare" diye bir deyim var, yine ortaya çıkarmakla ilgili, "care" var içinde. "Eğitim" ile benim gözümde canlanan böyle kafasını önüne eğmiş bir öğrenci resmi.

İşık Tüzün: İnsan hakları dersi vardı. İçeriği çok yetersiz ve varlığı çok tartışılır bir şey iken, onu da kaldırdılar.

Fatma Gök: Çok kötüydü. Ben onlar üzerine yazmıştım.

İşık Tüzün: Evet, verilmese daha da iyi olabilir.

Fatma Gök: Milliyetçi bir içeriği vardı.

İşık Tüzün: Şimdi farklı dersler içerisinde veriliyor.

Aylin Vartanyan: Medya okuryazarlığı dersi konu. Onların içeriği ne durumda?

İşık Tüzün: Bizim öyle bir incelememiz olmadı.

Aylin Vartanyan: Onu da çok merak ediyorum çünkü medya da eğme bükme konusunda önemli.

Can Candan: Tabii. Sonuçta biz de, var olan medyaya ve medyadaki temsillere alternatif bir şeyler sunmaya çalışıyoruz. Tıkanmış noktalarından bir tanesi de şu: Mesela, *Sarı Gelin* belgeseli neredeyse zorla bir sürü insana seyrettirilirken bizim belgesellerimizi ne televizyon kanalları gösteriyor ne de sinema salonları; dağıtımçılar böyle bir şeye cesaret edemiyor. Kaynakları zorlayarak filmi yapıyorsunuz ama bir türlü İzleyiciye ulaştırıyorsunuz. 1989'dan beri özel kanallar var Türkiye'de. Ama çok fazla bir şey değişmedi. Bütün kanallar devletin ideolojisine uygun, suya sabuna dokunmayan yayınlar yapıyor. Zaten sansür de var. İnsanları gereksiz şeyleri tüketmeye, uyuşukluğa, uyumaya yönlendiren bir sürü program var. Dolayısıyla, hak meselesi üzerinden gidersek, medya kamusal bir alan ve bu kamusal alanda farklı seslerin ifade bulmasını, İzleyiciye ulaşmasını talep etmek, bence, çok önemli. Eğitim alanındaki bilinmeyen, bilinse de nedense paylaşılmayan meseleleri ortaya koyan filmlerin İzleyiciyle buluşmasını sağlamamız gerekiyor diye düşünüyorum.

Fatma Gök: Eğitim sistemimiz, içinde pek çok olumsuzlukları ve hak ihlallerini barındıran bir sistem. Bir eğitimci olarak, alana sahip çıkmak anlamında söylemiyorum ama, bu durum toplumda nasıl bir eğitim olduğuyla da ilgili. Eğitimle toplum arasında düz bir ilişki yok çünkü. Toplum eğitimi şekillendirdiği gibi eğitim de toplumu etkiliyor. Demokratik olmayan, baskıcı, otoriter bir ülkede özgürlükçü bir eğitim olabilir mi? Onun için, eğitimciler aynı zamanda bir toplumsal dönüşüm içinde de bulunmak zorundalar. Bulunuyorlar mı, bilmiyorum, ama gerçekten böyle çok önemli, çok temel bir mesele var. Eğitim sistemi kendi başına bu kadar milliyetçi ve modernist bir yapıdayken Kürtçenin yasaklanmış olması hiç anormal değil. Sistemin mantığı gereği böyle olmak zorunda. Ne zaman değişecek? Pek çok müdahaleden sonra. O zaman Kürtçeye de saygı olacak, hepimiz de Kürtçe öğrenmeye daha meraklı olacağız. Kürtçe çok temel bir eğitim hakkı olarak öğretilecek. Pedagojik olarak çocukların kendilerine ve dünyaya yabancılaşmamaları için anadil öğretimi gerçekten çok önemli. Ama, işte, egemen sistem her konuda çok belirleyici. Bunu o kadar da masumane bir şekilde yapıyorlar ki... Üniversite seçme sınavı ya da diğer sınavlar konusunda da "Çocukları bu sınava sokuyoruz çünkü başka çaremiz yok," diyerek insanları bunun böyle olması gerektiğine inandırıyorlar. Böylece sistem rahatlıkla devam ediyor. Ben, her üniversite giriş sınavı döneminde nerede isyan çıkacak diye bekliyorum.

Can Candan: Serdar'la benim isyanla alakalı bir önerimiz vardı.

Bunu sizinle paylaşmak istiyorum. Şöyle bir kampanya başlat-sak: Sınav giriş belgesi var, ÖSS'ye girerken yanında olması ge-rekıyor. Bu belge, bizim anladığımız ve öğrendiğimiz kadarıyla, sadece sınava girişi sağlıyor. Ondan sonra hiçbir işe yaramıyor. Sınav travmasını hatırlatan bir anı olarak kalıyor. ÖSS sistemiyle sorunu olan öğrencilerin hepsi sınavdan çıktıkları zaman bunu yaksalar, sembolik bir eylem olarak yayılsa bu...

Özgür Doğan: O belgeleri sınavdan sonra vermiyorlar. Toplu-yorlar.

Can Candan: Eskiden toplamıyorlardı ama bunu duyduktan sonra toplarlar.

Fatma Gök: Vietnam savaşı sırasında böyle bir eylem yapılmıştı, değil mi?

Can Candan: Vietnam savaşında askere çağırılma belgelerini ya-kıyorlardı. Ama o askere gitmeyi reddetme anlamına geliyordu. Bizim önerdiğimiz daha masumane; sınava giriyorsun ama gir-dikten sonra sembolik olarak, "Benim buna itirazım var," demek için yakıyorsun. Bilmiyorum, size nasıl geliyor.

İzleyici: Aslında çoğu öğrenci benzer bir şey yapıyor. Çıktığı anda test kitaplarını balkondan atıyor, yırtıyor. Sadece toplu bir eylem şeklinde olmuyor.

Can Candan: Güzel. Benim de gitmek istediğim nokta bu. Fatma Hanım'ın dediği gibi, bunun toplumsal bir eyleme dönüşmesi laz-ım ki bir şeyler değişsin. Hepimiz, bu saçma sapan bir sistem, itirazım var, diyoruz. Bu seslerin çoğalması gerekiyor ki bir şey-ler değişsin.

Aylin Vartanyan: Eleştirel pedagojinin üç aşamalı eğitim an-la-yışında şu vardır, bilirsiniz belki; problemi tanımlamak, problem konusunda düşünmek, sonra da eyleme geçmek. Problemi ta-nımlıyoruz. Üzerine düşünüyoruz. Alternatiflere bakıyoruz. Ama eyleme geçemiyoruz. Eylem eksik kalıyor. Sadece Türkiye'ye özgü bir şey değil bu aslında.

İzleyici: Eyleme geçme potansiyelinin en yüksek olduğu üniver-sitelerde de böyle. Geçen gün ALES'e girdik, mesela.

Aylin Vartanyan: Sınavlar bitmiyor yani.

İzleyici: Evet, bitmiyor. Üniversiteye girdikten sonra da aşırı bir rekabetin ortasına düşüyoruz. ALES'ten çıkıyoruz KPSS'ye giri-yoruz. KPSS'den çıkıyoruz ÜDS'ye giriyoruz. Yetmiyor, yurtdışı

imkanlarını denememiz gerekiyor. Çünkü burada bir şey bulmazsak ortada kalacağız. Bilmem kaç dolar bayılıp TOEFL'a giriyoruz, GRE'ye giriyoruz. Bizim de elimiz kolumuz bağlı. Oradan buradan sınav koyuyorlar bize. ÖSS ile bitmiyor olay. Hayatta da devam ediyor.

Can Candan: Evet, bize de öyle talepler geliyor. "ÖSS'yle ilgili *Üç Saat*'i yaptınız, hadi şimdi KPSS için de, ÜDS için de yapın," diyorlar. Tabii ki yapılmalı. KPSS, KPDS, ÜDS, ALES, SBS... Hepsi için yapılmalı. Malzeme çok. Bu seslerin duyurulması gerekiyor. Biz *Üç Saat*'i gösterdiğimiz zaman şöyle bir çağrıda bulunuyoruz: ÖSS deneyimlerinizi bir kitapta toplamak istiyoruz. Bunları bize yazın. Problemi tanımlamak için bu deneyimlerin paylaşılması gerekiyor. Ancak bu şekilde bir sonraki adıma geçebiliriz. Meseleyi birlikte düşünelim yani. Film de bu amaçla yapıldı zaten. Sanırım sizin de benzer bir amacınız var. Problemi tanımlamak, ortaya koymak, görünür kılmak.

Özgür Doğan: Evet. Yoksa çözüme dair bizim yapabileceğimiz bir şey zaten yok. Ama en azından bunu tartışmaya açabiliriz.

İzleyici: Bizim öğretim sistemimizde, belgesel film, pedagojik film göstermek diye bir şey var mı? Böyle bir müfredat var mı?

Can Candan: Aslında var. Başka konularda yaptığım araştırmalar sırasında şöyle bir şey öğrenmişim: 1940'ların başında Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde Öğretici Filmler Merkezi diye bir merkez kuruluyor. Birtakım küçük filmler, hatta film şeritleri üretimine falan gidiyorlar. Yani, bu tür görsel - işitsel malzemenin eğitim içinde kullanılması bir süredir devam eden bir şey. Yine *Sarı Gelin*'e dönüyoruz ama böyle filmler de yaygın olarak gösteriliyor.

İzleyici: Bütün okullarda gösterilmesi için müfredata konması gibi bir durum var mı? Ben kendi dönemimden hatırlıyorum da...

Can Candan: Müfredatta yok. *Sarı Gelin* o anlamda bir istisna. Bir de Tolga Örnek'in *Gelibolu* filmi için yapılan bir şeydi bu. Milli Eğitim Bakanlığı'nın tavsiyesiyle sınıflar dolusu öğrenci *Gelibolu* filmine götürüldü. Tabii orada başka bağlantılar da var. Tolga Örnek'in babası, Özden Örnek; Darbe Günlükleri'nin yazarı. Ben de yarın Orhan Eskişehir ve Özgür Doğan'ın *İki Dil Bir Bavul* filminin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından önerilmesi konusunda yazışmalara başlayacağım. Çok ümitliyim o konuda.

İzleyici: 1940'ta Öğretici Filmler Merkezi kuruldu, dediniz. Neden düzenli olarak film gösterilmiyor? Riskli olduğu mu düşünülüyor?

Can Candan: Bir altyapı sorunu da var. Öğrencilere cetvel, kalem, vs bile sağlayamazken... Tabii, teknoloji geliştikçe bu işler de kolaylaşıyor ama altyapı sorunu varlığını hala koruyor. Kaç okulda bilgisayar var? O bilgisayarlar nasıl kullanılıyor? Öğrenciler ona erişebiliyor mu? Bildiğim bir konu değil ama böyle sorular geliyor aklıma.

İzleyici: ÖSS'ye karşı çıkmak için örgütlenmekten bahsettik. Aslında öğrenciler, öğretmenler, veliler bir şeylerin saçmalığının farkında ama kendilerinin nasıl bireyler arası bir rekabete sürüklendiklerinin çok farkında değiller. Veliler ve öğretmenler çocuklar üzerinden inanılmaz bir tatmin yaşıyorlar aslında. O yüzden sistem değişip de ÖYS'den ÖSS'ye geçildiğinde kimse sorgulamadı, hemen herkes "Ben bundan nasıl zaferle çıkarım?" diye düşündü. Dolayısıyla, örgütlenme falan çok zor görünüyor. İnsanlar sorunun nerede olduğunun bile farkında değil belki de.

Can Candan: Bir de şu var: Toplumsal tepki göstermeye cesaret edenleri hep öldürdük biz. Öldüremediklerimizi hapselere tıktık, yapabilenler yurtdışına kaçtı vs. Dolayısıyla, bu ülkede gelişmekte olan bir toplumsal tepki geleneğini öldürdük. Biz 80'den beri bunu aşmaya çalışıyoruz aslında. Son zamanlarda bu filmlerin ortaya çıkması da bu konuda daha yoğun bir şekilde çabaladığımızın bir göstergesi olabilir. Belgesel sinemanın Türkiye'deki gelişimine baktığımız zaman, 90'lardan sonra farklı seslerin daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığını görüyoruz. Çok kısa bir süredir dili Kürtçe olan belgeseller izleyebiliyoruz, mesela. Bunu tespit etmek de çok önemli gibi geliyor bana. Ümitsizliğe kapılmak istemiyorum ama ülkemiz ve yakın tarihimizle ilgili aşmamız gereken büyük bir engelimiz var.

Özgür Doğan: Toplumun büyük kesimi çok yokluk çekmiş. Özellikle anne-babalarımız. Büyük kayıpları, öyle ya da böyle büyük travmaları var. O anne-babalar istiyor ki, çocukları onların yaşadıklarını yaşamasin. Bunun için de hiçbir şeyi sorgulamadan, ne gerekiyorsa yapmaya zorluyorlar çocuklarını. Üstüne, yine eğitimden kaynaklı olarak karşı çıkma kültürünün olmayışı da eklenince sözünü ettiğimiz direnişin yaratılması çok zor görünüyor.

Fatma Gök: Bir de, ÖSS bütün okul kültürünü değiştiriyor. Her şey çoktan seçmeli sınava endeksli. Bu yüzden çok zararlı bir şey. Bu kadar acımasız olması çok zararlı. Bunun beş misli öğrenciyi alsak hiç de öyle olmayacak. Bunun için gereken her şey var. Öğretim üyesi sayısı yetersiz ama bu da belli kaynaklarla aşılamayacak bir sorun değil. On sene içinde o sayıyı da beş katına çıkarabiliriz diye düşünüyorum.

İzleyici: ÖSS'ye tepki gösterme konusunda ben de bir şey söylemek istiyorum: Çocuklardan tepki bekliyoruz ama ÖSS insanı o kadar bastırıyor, kazanamayan öğrencilerin de ailelerinin de özgüvenini o kadar yıkıyor ki, başka bir şey yapabileceklerine inanmıyorlar bir dönem. Ben onlarla biraz çalıştım. Kendilerinden bekleneni karşılayamayınca büyük hayal kırıklığı yaşıyorlar, başka bir şey düşünemiyorlar. Onun için, bence, biz üniversite öğretim üyeleri olarak bu işe karşı ayaklanmalıyız.

Can Candan: Kesinlikle.

İzleyici: Çünkü bizim kaybedecek fazla bir şeyimiz yok ama onların çok fazla var. "Bu böyle olmamalı!" diye biz ayaklanmalıyız. Fatma Hanım'ın söylediği gibi bu çocuklar sınavlar yüzünden eğitimin esas olan eleştirel düşünme, kompozisyon yazma, kendilerini iyi ifade etme olanaklarından yoksun kalıyor. "Kitap okumayın," diyorlar çocuklara! Biz böyle bir eğitim almadık. Ben almadım. Ben de üniversite sınavına girdim ama hiç kursa gitmedim. Doğru düzgün lise eğitimimi aldım, sonra da üniversite sınavına girdim. Sınavı da ilk defa orada gördüm. Biraz evvel arkadaşım da söylediği gibi, veliler de bu rekabete dahil oluyor, çocukları kurslarla zorluyorlar.

Özgür Doğan: Tabii. Hatta artık üç yıl gönderiyorlar dershaneye. O liseleri niye kapatmıyorlar, onu da anlamıyorum. Niye var yani? Çok saçma gerçekten. Liseye, ortaokula hiç gerek yok.

İzleyici: Bildiğim kadarıyla sınavdan önceki iki ay, velinin izniyle okula gitmiyorsun.

Özgür Doğan: Tabii. Mayıs başından itibaren izinliler hepsi.

Fatma Gök: Liselerin işlevi diploma veren bir kurum olma haline gelmiş vaziyette.

Özgür Doğan: Ama diploma da bir işinize yaramıyor. İyi bir dershaneye gidiyorsanız iyi test çözüyorsunuz zaten. Hiç gerek yok liselere, kapatsınlar hepsini. Dershanelere verelim paraları. Herkes veriyor. Kimse "Paramız yok, veremiyoruz," diyemez. Herkes gönderiyor çocuğunu dershaneye.

Fatma Gök: Dershaneler lise diploması da versin.

Aylin Vartanyan: Öğrenme gerçekleşmiyor kısacası. Ben yazı dersi veriyorum. Her sene öğrencilere "En son ne zaman bir şey yazdınız?", "Ne zaman Türkçe bir şey yazdınız?" diye soruyorum. Bir kısmı en son lise birinci sınıfta yazmış. Bir kısmıysa hiç yaz-

mamış. Türkçe yazmayan birine dört sene sonra, İngilizce yaz, diyorsun. Çok zor geliyor onlara.

İzleyici: Bir şey sormak istiyorum. Ben İngilizizm aslında. İngiltere’de büyüdüm. Üniversiteye girmek için üç veya dört dersten sınav yapıyor bizde. Ben, mesela, İngilizce, Almanca, Latince sınavına girdim. Üniversitede Almanca ve Modern Yunanca okudum. Dershaneler kapansın, diyorsunuz. Ama zaten niye açık ki? Normal okullardaki eğitimin ÖSS için yeterli olması gerekir. Bizim sistemimizde okulda öğrendiklerimiz sınavlar için yeterli. Ama burada öyle değil. Neden?

Aylin Vartanyan: Sorun da o zaten. İki ayrı koldan sistem geliyor. Bir, okulun vermeye çalıştığı ama bir türlü veremediği, işlevsiz kaldığı bir sistem var. Bir de dışarıdan, dershaneler üzerinden gelişen bir ÖSS sistemi var.

İzleyici: Dershane çok karlı bir iş. O zaman önce liselerdeki eğitim sistemi değişsin. Ondan sonra dershaneye gerek kalmaz.

Fatma Gök: Sınav değişsin. Lisede ne öğretiliyorsa o sorulsun. Ama rekabet o kadar yüksek ki... İşin özü belki de orada. Rekabet bu kadar büyük olunca herkes bir soru daha fazla yapmak için uğraşiyor. Test çözmeye becerisini de, maalesef, dershaneler gibi hiç olmaması gerekli kurumlar parayla kazandırıyor. Hiçbir pedagojik formasyonları yok. Gerçekten çok zararları var ve bunlara bir sürü paralar harcıyor. Rekabet bu kadar büyük olmayabilir. Türkiye’nin şu anki kaynaklarıyla bile çok daha düşük düzeyde rekabet yaratabiliriz. Eğitime ayrılan kaynak –çok beylik bir laf ama, gerçekler böyle- harcananın on katı. “Çok para harcıyoruz,” diyorlar. Halbuki bu paraları öğrenci başına böldüğümüz zaman hiç de çok değil.

Işık Tüzün: Kaynakları etkin kullanmak da işin ayrı bir boyutu. Sizin geçen gün sempozyumda da özellikle üzerinde durduğunuz gibi, sistem genel farklılıkları görmediği için hiçbir ayrıştırılmış veri toplayamıyor. Nerede ne ihtiyaç var bilinmiyor. Dolayısıyla etkili harcamak da mümkün olmuyor. Bunun da çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Fatma Gök: Evet. Biz çok zorluk çekiyoruz. Analiz yapabilmek için yeterli datamız yok. Kim ne kadar yararlanıyor? Eldeki verilerle bunun sosyal gruplara, sınıflara, köylere, kentlere göre ayrımını yapmak o kadar zor ki

Işık Tüzün: Veya kaç çocuğun anadili Kürtçe?

Fatma Gök: 1965’e kadar nüfus sayımı yapılırken “konuşulan

dil" soruluyordu. Sonra kaldırıldı.

Işık Tüzün: Ayrımcılık doğurmasın niyetiyle yapılıyor ama tam tersine neden oluyor.

İzleyici: Dershanelerde yozlaşmışlık çok fazla. Öğrencilerden çok fazla para almalarının yanı sıra bir de şöyle bir sorun var: Eğitim fakültesinden çıkan arkadaşlar KPSS'ye girip Kürtçe konuşulan yerlere atanmamak için dershane öğretmenliğine başvuruyorlar ve emeklerini sömürüyorlar. Çok acı bir şekilde, diyorlar ki, "Oralara gideceğime bir yıl dershane bedava ders vereyim." Saatlerce çalıştırılıyorlar ve çok fazla sömürülüyorlar.

Fatma Gök: Evet. Bir sene dershane çalışınca stajyerliği kalkıyor öğretmenlerin. Halbuki dershanelerin hiçbir şekilde eğitimle, pedagojiyle ilgileri yok. Ama çocuklar stajyerlikleri kalsın diye bir sene ücret almadan çalışıyor.

İzleyici: Üçlü bir çember var. İnsanlar mezun olduktan sonra birinden kaçarken diğerine, ondan kaçarken ötekine düşüyorlar bir şekilde. Dört-beş milyar maaş alacağı günlerin geleceği umuduyla dershaneye girip emeğini sömürüyor.

Fatma Gök: Dershanelerde inanılmaz bir öğretmen sömürüsü var. Ben bir dergiye dershaneler konusunda bir makale yazıyordum. Bir öğrencim dershane öğretmenlerinin ve Milli Eğitim'e bağlı liselerdeki öğretmenlerin çalışma sürelerini karşılaştıran bir araştırma yaptı. Dershane öğretmenlerinin çalışma süresi diğerlerinin iki misli ama maaşları o kadar yüksek değil. Çok fazla öğretmen var şu anda. Pek çok branştakiler tayin olmuyor. Sınıflar kalabalık. Halbuki bu sınıfları üçe bölsek öğretmenler iş bulabilirler. O yapılmıyor. Öğretmenler de dershanelere gitmek zorunda kalıyor.

İzleyici: Ben Ankaralıyım. Bu işin gerçekten ticarete dönüştüğü bir yer Ankara. Üç yüz tane legal dershane varsa, bir o kadar, hatta daha fazla da *underground* dershaneler var. Oradaki sömürüler çok çok daha fazla.

Fatma Gök: Butik dershane.

İzleyici: Anadilde eğitim hakkını insan hakkı olarak nerelerde kodluyoruz? Türkiye herhangi bir uluslararası anlaşmaya dahil oldu mu? Yani yükümlülüklerini yerine getirmeyen bir ülke konumunda mı? Aslında bu konuda kafam çok karışık. Bilgi eksikliğim var. Bu, politik bir söylem olarak ortaya çıkaracağımız bir şey mi? Yoksa gerçekten eğitimle ilgili iyi örneklerin olduğu bir yer var mı dünyada? Mesela, Almanya'da da bir sürü gerilemelerin olduğu-

nu biliyorum. Almanya da her türlü hakkı çığneyerek mi yapıyor bunu, yoksa zaten kodlanmamış durumda mı? Avrupa Birliği'nde, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinde böyle bir kod var mı? Ayrıca, sizin filminiz gerçekten çok harikaydı, çok teşekkürler. Ama siz de söylediniz; sizin diliniz Zazaca. Kürtçe dediğimiz zaman Zazacayı içermemiş oluyoruz. Benim ailem Arnavut kökenli. Arnavutçayla ilgim olmadı ama öyle bir hak olduğunu bilsem belki Arnavutça da öğrenirdim, bilmiyorum. Konuyu bulandırmak niyetiyle söylemiyorum bunu. Anadilde eğitim hakkını sonuna kadar destekliyorum. Gereken her yere imzama atarım bunun için. Bu toplantıda, anadilde eğitim hakkının nerelerde kodlandığına dair kaynak, referans edinebilirim çok sevinirim.

Özgür Doğan: Mevzuatı tam bilmiyorum ama Avrupa'nın her yerinde gerilemeler var. Önceki yıl Hollanda'da yasaklandı. Yunanistan'da yasaklı. Fransa'da yasakladılar. Almanya'da geri adımlar atılıyor. Bulgaristan, bildiğim kadarıyla, kısmen iyi. Ama benim bildiğim hiç iyi örnek yok. Biraz iyi olan yerler de geriye gidiyor.

Fatma Gök: İskandinav ülkeleri.

Özgür Doğan: Orayı bilmiyorum.

Fatma Gök: İsveç'te, Kürtçe de dahil, 60-70 dil öğretiliyor.

İzleyici: Tam olarak nasıl öğretiliyor? Bütün dersler anadilde mi öğretiliyor? Yoksa dil dersi olarak ayrıca mı öğretiliyor? Bu da net değil.

Işık Tüzün: Farklı modeller, farklı yaklaşımlar var. Aslında baştan ayırıp konuşmak gerekiyor. Biz de tam bu konuda bir çalışma yapmaya başladık. Anadilde bir siyasi hak olarak, daha kültürel bir yerden yaklaşmak da mümkün, çocukların yüksek yararı olarak da. Biz çalışmamızda bu yaklaşımı benimsiyoruz. Modelleri ben de çok iyi bilmiyorum ama, ikisi bir arada olabiliyor. O noktada öğretimle eğitimi birbirinden ayırmak lazım belki. Türkiye eğitim hakkını ele alan birçok uluslararası sözleşmeyi imzalamış durumda ama çok ciddi çekinceleri var. Bunu da baştan belirtiyor. Yani, sonradan geri adım atmak yerine daha baştan, gerekçelerini anayasaya dayandırarak, katı bir çerçeve çiziyor. Anayasada geçen cümlede ise başka bir gariplik var; "Hiçbir Türk vatandaşına anadili olarak Türkçe dışında bir dil öğretilemez." Bir varsayım var orada; anadil Türkçedir. Resmi dil Türkçedir, demiyor, anadil Türkçedir, diyor.

Özgür Doğan: Hayır. Resmi olarak tanınan diller dışında hiçbir dilin eğitimi yapılamaz. Mesela, Sümeroloji falan. Onların hepsi

anayasaya aykırı diller şu anda. Dil bölümlerinde öğretilen bu diller anayasaya aykırı.

Işık Tüzün: Ama anadil olarak öğretilemez, diyor. Öyle bir sıkıntı var.

Özgür Doğan: Eğitimi de verilemez, diyor. Bir de öyle bir durum var.

Aylin Vartanyan: Ya özel okullardaki İngilizce eğitimleri?

Işık Tüzün: Anayasada öyle bir anadil vurgusu var. Resmi dil, anadil ayrımı şaşırıyor biraz.

Can Candan: Ama orada da garip bir şey var, değil mi? Anadilin öğrenilmesi anayasayla engellenebilir bir şey değil ki. Anadili öğrenmek, tanımı itibarıyla, anasından ne duyuyorsa onu öğrenmektir. Anadili, çocuğun ailesinden duyduğu dil olarak tanımlıyorsa onu öğrenmede dışarıdan bir müdahalenin söz konusu olması teknik olarak da mümkün değil. Ben Almanya'dan bir iki örnek hatırlıyorum, 1990'lı yılların başlarından. Ortalarında da devam ediyordu galiba. Son zamanlarda kalkan uygulamalardan bir tanesi. Bazı okullarda hem Türkçe hem de Almanca öğretiliyordu. Ve sadece Türk öğrenciler değil, Alman öğrenciler de Türkçe öğreniyordu. Yani, o toplum içinde konuşulan dilleri herkes öğreniyordu. Ben de kendi çocuğumun ilkokulda Türkiye'de konuşulan çeşitli dilleri öğrenmesini isterdim şahsen. Kürtçe, Kurmanci, Zazaca, Ermenice, Rumca, Arnavutça, Çerkezce... Aynen İsveç'te -doğru anladıysam- olduğu gibi, bu dilleri öğrenme olasılığının olmasını, öyle bir seçeneğinin olmasını çok isterdim. Model olarak aklıma öyle bir şey geliyor. Yani, o toplumda konuşulan dillerle ilgili eğitimin bir seçenек olarak sunulması.

Aylin Vartanyan: Babam, hep anlatır, azınlıkların çok olduğu bir mahallede büyümüş. Etrafta başka Ermeni okulu olmadığı için onu Rum okuluna göndermişler. Rumca öğrenmiş. İlkokul deneyimini Rumca öğrenerek yaşamış. Bayağı da işe yaramış. Çok güzel Rumca konuşur. Rumlar da Ermenice konuşmuş. Bir arada yaşamının doğal sonucu olarak insanlar birbirlerinin dillerini konuşmuş. Şimdi öyle bir ihtiyaç da yok.

Fatma Gök: Bu anadil konusu hem pedagojik hem de politik olarak çözülüyor. Çok çeşitli örnekler var. Mesela, Güney Afrika'da ırk ayrımcı rejim yıkıldıktan sonra şöyle bir çözüm üretmişler: Herkes kendi kabilesinin dilini biliyor zaten. Bir de orada başat olan kabilenin dili olan Afrikana herkese öğretiliyor çünkü onun üzerine kurulmuş bir sistem var. Üçüncü dil olarak da yine herkese İngilizce öğretiliyor. Üç dil bize garip geliyor ama

pedagojik olarak, çocuklar aynı anda üç dili rahatlıkla öğrenebiliyorlar. Ama seçme şansı da var. Bazı çocuklar bazı dilleri öğrenmeyi seçmeyebiliyor ama bütün ilanlar, tabelalar; her şey resmi olarak üç dilli hazırlanmış. Ama bir toplumun bunu nasıl çözdüğü, bu legal dokümanların nasıl hazırlandığı, gerçekten politik bir hak meselesi. Avrupa'da da eğitim hakkına müthiş bir müdahale var. Ekonomik kriz ve daha sonra 80'den sonra küresel kapitalizmin sosyal politikalara müdahalesi çoğunluğun aleyhine. Yani, tarihsel olarak baktığımız zaman pek çok hak da kaybedilebiliyor. Dünyada çok örnek var. Türkiye'deki Kürtlerin anadilini öğrenememesi ve bunun yasak olması hiçbir şekilde kabul edilemez tabii. Ama bütün dünyada buna benzer hak ihlalleri var. Apartheid zamanında Güney Afrika'da kabile dilleri öğrenilmiyordu mesela. Buna benzer son derece ırkçı tutumlar var. Bir de tabii, baskı, ceza ve korku da olunca... Dökümanlar bize gösteriyor ki, olumlu ve olumsuz çok örnek var dünyada. Eğitim-Sen'in 2005'te yaptığı demokratik eğitim kurultayında dil sorunu üzerine bir çalışma sunulmuştu. Çok çeşitli ülkelerde anadil nasıl öğretiliyor, kim ne yapmış, nasıl yapmış üzerine dökümanlar vardı. O dökümanlarda bayağı örnek vardı. Sonuç olarak, anadil öğretimi teknik olarak çok zor bir şey değil. Tabii çok ciddi ve üzerine çalışılması gereken bir mesele ama işin burasına geldikten sonra yapılabilir bir şey.

İzleyici: Ötekileştirme konusunu çalıştığımız bir ders için Kürt ailelerle röportajlar yaptık. Hepsi için travmatik olaylar tam da eğitim aldıkları döneme tekabül ediyordu. Belgeselinizi izledim, tam olarak bilemiyorum ama galiba orada bir öğretmenin deneyimlerini anlatıyorsunuz. Bense yaptığım röportajlarda insanların öğrenciykenki deneyimlerini öğrendim. Kırk beş yaşlarında bir amca, ilkokula giderken Türkçeyi dayakla öğrendiğini söyledi. Ve şöyle bir ikilemeden bahsetti: Öğretmenin Türkçe anlattıklarını anlamadıkları için sıkılıyorlar ve kendi aralarında Kürtçe konuşuyorlar ve bu yüzden dayak yiyorlar. Türkçeyi konuşmaya çalışıyorlar ama düzgün konuşamadıkları için gene dayak yiyorlar. "Konuşsak da dayak yiyorduk, konuşmasak da," diyordu amca. Bir süre sonra öğretmen, "Bıktım!" demeye başlamış. Maaşını çekmeye gidiyor, dört ay sonra geri geliyormuş ya da hiç gelmiyormuş. Böyle şeyler oluyor mu hala?

Özgür Doğan: Dayak bizim dönemimizde de çok vardı. Ben de çok dayak yordum. Ama şimdi o kadar yok. Bizim zamanımızdaki kadar sert değil en azından. Kısmen daha esnemiş durumda.

İzleyici: Peki öğretmenlerin "Orayı çekemeyeceğim ben, koşulları daha fazla kaldıramayacağım," diyerek maaş çekmeye gidip dönmediği, görevini yerine getirmediği hala oluyor mu?

Özgür Doğan: Hayır, ona hiç izin vermiyorlar. Gidiyorsan bitti. Öğretmenliği bırakırsın ancak. Taviz yok.

Fatma Gök: Bir öğrencim Van'ın bir köyünden. O anlatmıştı. Birden fazla öğretmen varmış. Öğretmenler teneffüste Kürtçe söylenen her kelimeye karşı onlardan ceza kesiyorlarmış. Bayağı küçük bir miktar ama onlar için çok önemli o para. Şöyle demişti; "Hocam biz hazırlık okulunda bir sene İngilizce okuduk. Hepimize bundan sonra da İngilizce konuşmak zorundasınız deseler ne hissederdik? Çocukluğumuzda Türkçe konuşmaya zorlanmak da bunun gibi bir şeydi işte." O zaman herkes çok iyi anladı. Sınıftaki tüm öğrenciler hazırlık okuluna gitmişti, bir yabancı dil öğrenmek nasıl olur, zorlukları nelerdir çok iyi biliyorlar. Herkes çok sempati duydu. Çok güzel bir benzetmeydi.

İzleyici: Bir arkadaşımın müfredat değişikliğinden sonra insan hakları temelinde ne tür değişiklikler yapıldığını görmek için ilköğretim matematik ders kitaplarına bakmıştık. Tarih Vakfı'nın çalışmasından haberimiz yoktu o güne kadar. Matematiği seçmemizin nedeni kendi alanlarımızın matematik olmasındandı. Matematik nötrdür, ayrımcılık etkisi yaratmaz gibi bir algı vardır. Ama bu doğru değil. Değişiklikten önce matematik problemlerinde kadın sayıları erkek sayılarından azdı. Erkek çocuklar doğayla haşır neşir, top oynarken resmedilirken kız çocukları annelerine yardımcı olurken gösterilirdi. Belirgin bir cinsiyet ayrımcılığı vardı. Müfredat değişikliğiyle birlikte kitaplar yenilendikten sonra 'cinsiyet ayrımcılığı yapmıyoruz'un abartılı bir vurgusu vardı. Bütün resimleri tek tek inceledik; okul ortamındaki kız öğrenci sayıları erkek öğrenci sayılarından fazlaydı. Problemleri tek tek çözdük. Kadın sayıları erkek sayılarından hep daha çok çıktı. Resimlerde artık kız çocuklar da tatilde top oynuyorken gösteriliyor. Kadın, ev dışındaki sosyal ortamlarda, mesela bankada, daha çok resmedilmiş. Aile mutfakta, ailecek yemek yapıyor. Erkek de bir şey doğruyor. Böyle şeyler vardı. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz, diye soracaktım. Çünkü orada da bizim çok gözümüze batan şeyler vardı. Mesela, toplumsal hayata dahil olan kadın çok modern giyimli, iyi görünümlü, başı açık falan bir kadındı. Halbuki aslında çoğu çocuğun annesi öyle değil. Bütün resimlerde çekirdek aile resmediliyor, sadece bir resimde beş kişilik bir aile vardı. Ailenin annesi işçi. Erkekten daha düşük bir maaş alan, toplumsal hayatın çok içinde olmayan, başörtülü bir kadındı. Böyle şeyler de dikkatimizi çekti. Bunun hakkında ne düşündüğünüzü merak ediyorum. Müfredat değişikliğinden sonra incelediniz mi? Muhtemelen bu konuya dikkat çeken eğitimcilerin ve feministlerin çabalarıyla bu noktaya geldi.

Aylin Vartanyan: Matematik kitapları mıydı?

İzleyici: Biz sadece matematik kitaplarını detaylı olarak inceledik ama hepsinde öyle aslında.

Işık Tüzün: İyileşme var ama kötü örnekler hala devam ediyor kitaplarda. Yine kadın yemek yapıyor. Şöyle bir şey bile var: Kadının gündüz kocası yokken bir alışveriş yapıyor. Ama bütçeden anlamadığı için hata yapıyor. Kocası eve dönünce fark ediyor ve gidip düzeltiyor. Matematik kitaplarında, anladığım kadarıyla, çok olumlu örnekler varmış. Tarih Vakfı'nda çalışanlardan öğrendiğime göre kötü örnekler hala tam atılmış değil ama daha örtük olarak var. Bence yine de çok olumlu bir şey. Benim esas kafama takılan şu: Ders kitapları belli değerleri, belli şeyler empoze etmek durumunda ama bunun sınırları net değil. Yani nasıl bir toplum modeli çizecek? Toplumunu bir yere yönlendirme görevi olacak ama nereye ve hangi dereceye kadar? Bunlar kafamda çok net değil.

Fatma Gök: Evet, matematik kitapları bence de çok ilginç. Bu değişimde Türkiye'deki kadın hareketinin gerçekten çok etkisi olduğunu düşünüyorum. Peki, problemlerde sınıfsal bazda nasıl bir manzara çiziliyor? İşçi var, öğretmen var. Mesleklere nasıl bakılıyor? Ben de kitaplara baktım ama matematik kitaplarına bakmaya hiç cesaret edememiştim. Nasıl bir toplum tarifi var matematik kitaplarında?

İzleyici: Şu anki değişiklik aslında bayağı liberal düzleme ayak uydurma çabasında. Çok bariz örnekler vardı. Eskiden manifaturacılar, bakkal amcalar falan varken şimdi büyük marketler var. Mesela, bir soruda merdiven çıkma yarışı vardı; iş merkezinin çalışanları, takım elbiseli erkekler, döpiyesli kadınlar filan resmedilmişti. Öyle müthiş şeyler vardı. Bir sayfa, mesela, tamamen kredi kartı ekstresiydi. Ve o ekstrenin nasıl okunacağını öğretiyordu çocuklara. "Şu marketten şu tarihte alınan ürüne, kredi kartı ödemesi şu kadar gecikirse ne kadar faiz ödenir?" gibi sorular var. Işık Hanım'ın değindiği noktaya geliyor. İnsanlar kredi kartı kullanıyor ve pek çok problem yaşıyor. Tüketim bilinci kazandırma adı altında yapılıyor ama böyle bir örnek kitapta olmalı mı, olmamalı mı?

Can Candan: Ben şöyle düşünüyorum: "Kredi kartı kullanılıyorsa nasıl kullanılacağını öğrenmek gerekiyor. Yoksa sorun çıkabilir," gibi bir şey öğretilmeye çalışılıyor. Tabii, bu da anlaşılabilir bir şey. Ama birtakım şeyler, özellikle bu eğitim malzemelerinde, benim görebildiğim kadarıyla, alternatifsiz sunuluyor. Tamam, bu bilgi olsun. Eğer kredi kartı kullanacaksa nasıl kullanacağını bilsin. Ama alışverişin başka yöntemlerini de öğrensin. Yani, bilgiyi birtakım alternatiflerle birlikte sunmak çok önemli. Bu

ülkede řu politik sistem varken diğerlerinde şunlar var gibi; hep alternatifleriyle sunulması gerektiğini düşünüyorum.

İzleyici: Tarih Vakfı'nın çıkardığı tespit ve tavsiyeler kitapçığında problemi şöyle tespit ediyorlar: Kitaplarda toplumsal normlar sanki gerçeklikmiş gibi yazılıyor. Mesela "Her Türk asker doğar", "savaşçıdır," gibi. Bir ifadenin sonuna "dır" yazarsanız, o çocuk yaşı itibarıyla bunun tek doğru olduğunu düşünür, öyle kabul eder. Seçim sunulmuyor. Ordu sistemini sorgulamak gibi bir zihniyetle büyümüyor maalesef çocuklarımız.

Aylin Vartanyan: Çok güzel bir sohbetti. Hepinize çok teşekkür ederiz.

Can Candan kimdir?

Belgesel sinemacı ve akademisyen Candan, ABD'de sinema ve medya eğitimi aldı. 1989'dan beri aktif olarak sürdürdüğü belgesel film ve video çalışmalarının yanı sıra, ABD'de film ve medya sanatları konularında çeşitli üniversitelerde ve medya eğitim merkezlerinde dersler verdi. 2000 – 2005 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde öğretim görevlisi, bölüm başkanı ve yüksek lisans program direktörü olarak çalıştı. 2005 – 2007 yılları arasında Sabancı Üniversitesi'nde belgesel sinema dersleri verdi ve 2007'de Boğaziçi Üniversitesi'nin öğretim kadrosuna katıldı. Belgesel Araştırma Merkezi docİstanbul'un kurucularındandır.

Fatma Gök kimdir?

Prof. Dr. Fatma Gök, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bölüm Başkanı. *İnsan Haklarına Saygılı Bir Eğitim Ortamına Doğru* kitabının yazarlarından biri.

Işık Tüzün kimdir?

Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2004 yılında mezun oldu. Institute of Social Studies'de (Lahey, Hollanda) Alternatif Kalkınma Politikaları alanında yüksek lisans yaptı. Aynı okulda yan dal olarak Yoksulluk Çalışmaları Bölümü'nü tamamladı. Haziran 2007'de Eğitim Reformu Girişimi'ne katılmadan önce Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nda araştırmacı olarak görev yaptı.

Özgür Doğan kimdir?

1978 yılında Varto'da doğdu. İlkokulu doğduğu köyde; ortaöğrenimini Trabzon-Konya-Ankara'da tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden 2001 yılında mezun oldu. Üniversite yaşamı boyunca amatör olarak gerçekleştirdiği belgesel filmler ulusal ve uluslararası başarılar elde etti. Mezun olduktan sonra farklı projelerde yönetmenlik yaptı. 2001 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde araştırma görevlisi oldu. 2004 yılında aynı üniversitede Medya ve Kültürel Çalışmalar Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldı.